

Publiskais patapinājums

Kopš 2006. gada autoriem (tulkotājiem, māksliniekiem, fonogrammu producentiem un filmu producentiem) Latvijā ir iespēja saņemt atlīdzību par savu darbu izsniegumu bibliotēkās jeb tā saucamo publisko patapinājumu. Tā ir samaksa par bibliotēku iepirktajām grāmatām, kuras tā izsniedz lasītājiem. Valsts šādā veidā atlīdzina autoriem par grāmatām, kuras lasītāji nevar atļauties iegādāties paši.

Publiskais patapinājums un tā aprēķināšana

Pirmā publiskā patapinājuma atlīdzības sistēma tika ieviesta 1946. gadā Dānijā. Patlaban pasaulē ir vairāk nekā 50 valstu, kuras atzinušas publiskā patapinājuma tiesības. Atlīdzības sadales kārtība ir atšķirīga, tomēr ir divi galvenie virzieni: valsts var maksāt par ikvienu bibliotēkās iepirkto grāmatas eksemplāru (tā notiek Kanādā, Austrālijā, Jaunzēlandē un Dānijā) vai arī maksāt par katru reizi, kad grāmata tiek paņemta lasīšanai – tā notiek lielākajā daļā valstu, kas atzinušas publiskā patapinājuma tiesības, tostarp arī Latvijā.

Valstīs tiek lietoti arī atšķirīgi kritēriji, kuriem grāmatu veidiem atlīdzība tiek aprēķināta. Dažās valstīs tiek ņemti vērā tikai publicēti darbi, reti ietverot valdības izdevumus, bibliogrāfijas vai vārdnīcas. Daļā valstu finansē daiļliteratūru, citās, kā, piemēram, Norvēģijā, ir ieviesta dažāda maksa, nosakot, ka daiļliteratūrai tā ir augstāka nekā citiem darbiem. Daudzas valstis patapinājuma atlīdzību nemaksā par zinātniskām un mācību grāmatām. Latvijā netiek piemērota dažāda samaksa pa izdevumu veidiem. Vienīgi – netiek maksāta atlīdzība par e-grāmatu izmantošanu, jo tās juridiski tiek traktētas nevis kā produkts (kā tas ir tradicionālā grāmatu formātā), bet gan kā pakalpojums.

Daļā valstu ir noteikti saņemamās summas ierobežojumi. Piemēram, Lielbritānijā nolemts, ka maksimālā summa, ko viens autors var saņemt, ir 6600 mārciņu. Kanādā minimālā summa ir 50 dolāru (nepilni 37 eiro). Latvijā nav ierobežota ne augstākā, ne zemākā summa.

Zviedrijā kompensācija tiek izmaksāta par literāro darbu izsniegumiem un uzziņu kopijām, ja tās ir sarakstītas zviedru valodā, tulkotas uz zviedru valodu vai no tās un autors pastāvīgi dzīvo Zviedrijā. 2016. gadā kompensācija par katru izsniegumu (par zviedru valodā sarakstītu grāmatu) bija 1,52 Zviedrijas krona, veicot kopējās izmaksas 2016. gadā 149,0 miljonu kronu apjomā. Īrijā kompensācija par katru patapinājumu ir 4,09 centi, Lielbritānijā – 7,67 peniji.

Latvijā publiskā patapinājuma atlīdzības aprēķināšanas, izmaksas un sadales kārtību nosaka 2007. gada 21. augusta Ministru kabineta noteikumi Nr. 565 „Kārtība, kādā aprēķina, izmaksā un sadala atlīdzību par publisko patapinājumu”.

Atlīdzība par publisko patapinājumu valsts, pašvaldību un atvasinātu publisku personu bibliotēkās tiek maksāta no valsts budžeta. Saskaņā ar minētajiem Ministru kabineta noteikumiem ikgadējās atlīdzības lielums ir 10% no summas, kas iepriekšējā gadā piešķirta valsts, pašvaldību vai atvasinātu publisku personu bibliotēkām krājumu papildināšanai, un no obligāto eksemplāru vērtības.

Latvijā publiskā patapinājuma atlīdzības summu, ko var saņemt autors, ietekmē vairāki faktori:

- no valsts piešķirto līdzekļu apjoms;
- cik daudz grāmatu autors ir sarakstījis vai iztulkojis, vai ilustrējis;
- cik pieprasītas ir grāmatas;
- cik bibliotēkas iepirkušas katra konkrēta autora sarakstīto grāmatu.

Statistisko izpēti par autoru darbu lietojumu bibliotēkās un atlīdzības par darbu lietojumu sadali un izmaksu tiesību īpašniekiem organizē biedrība Autortiesību un komunikēšanās konsultāciju aģentūra / Latvijas Autoru apvienība (turpmāk – AKKA/LAA).

AKKA/LAA Publiskā patapinājuma nodaļas vadītāja Renāte Kārklīņa, atbildot uz raksta autorei jautājumu par viena darba izsnieguma atlīdzības summu, informēja: „Atlīdzība par vienu darba izsniegumu autoram, sastādītājam, tulkotājam, māksliniekam u. c. ir atkarīga no darba radīšanā ieguldītā darba daļas. Parasti atlīdzības procentuālais sadalījums, piemēram, teksta autoram, ir 100%, tulkotājam – 50%, māksliniekam – 5%. Ja autori ir vairāki, atlīdzību sadala proporcionāli, atbilstoši autora kategorijai (piem., divi tulkotāji saņem 25% no aprēķinātās atlīdzības katrs). Ja paši autori vienojas un ar parakstu apstiprina citu sadalījumu, tad atlīdzību daļa atbilstoši šai proporcijai. Tā kā proporcijas atšķiras, turklāt katram autoram mēdz būt vairāki darbi, nevar nosaukt konkrētu summu, ko saņems viens autors par viena darba izsniegumu. Tā var variēties no pāris centiem līdz aptuveni pusei eiro.”

Publiskā patapinājuma izpēte LU Bibliotēkā

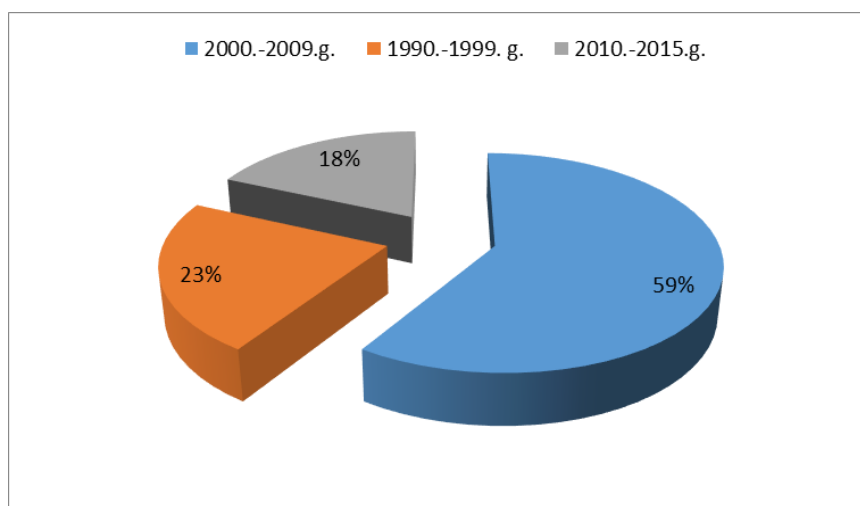
Statistisko izpēti par autoru darbu lietojumu bibliotēkās organizē AKKA/LAA. 2017. gadā tajā bija iesaistītas 138 bibliotēkas un bibliotēku filiāles. Starp tām jau 11 gadus ir arī LU Bibliotēka.

2017. gada rudenī veiktajā statistiskajā pētījumā tika izgūta 2016. gada izsniegumu statistika par publiskā patapinājuma atlīdzības sarakstā iekļautajiem 19 530 darbiem. Lielākā daļa no sarakstā ietilpstošajiem darbiem ir grāmatas, bet ir pārstāvēti arī promocijas darbi, notis, audioieraksti un videoieraksti. Pārsvarā dominē daiļliteratūra, taču pēdējos gados ir vērojama tendence – arvien palielinās publiskajam patapinājumam pieteikto zinātnisko un mācību grāmatu, kā arī nošu izdevumu skaits.

Saraksts publiskā patapinājuma atlīdzības saņemšanai nav statisks. Katru gadu to papildina izdevumi, kuru autori ir pieteikušies publiskā patapinājuma atlīdzības saņemšanai. R. Kārklīņa minēja, ka 2015. gada atlīdzībai bija pieteikušies 35 jauni autori, informāciju par saviem jaunajiem darbiem sniedza 28 AKKA/LAA autori un 56 autori, kas patapinājuma atlīdzības saņemšanai bija pieteikušies arī iepriekšējos gados. Kopumā atlīdzību saņēma 1680 autori vai viņu mantinieki.

R. Kārklīņa arī informēja, ka par grāmatām, notīm, fonogrammu un filmu kopijām, kas 2016. gadā izsniegtas Latvijas bibliotēkās, tiks sadalīti 263 919,70 EUR, no tiem 261 188,17 EUR – autoriem un 2731,53 EUR – blakustiesību īpašniekiem. Par 2015. gadu tika sadalīta lielāka summa: 268 099,80 EUR, no tiem 264 104,61 EUR – autoriem un 3995,19 EUR – blakustiesību īpašniekiem.

LU Bibliotēkā no visiem 2016. gada publiskajam patapinājumam pieteiktajiem darbiem lasītākās ir grāmatas, kas tiek izmantotas studiju procesā, pārējo izdevumu veidu izsniegums ir salīdzinoši mazāks. Kā redzams 1. attēlā, no 50 izsniegtākajām grāmatām 2016. gadā 59% grāmatu izdotas 2000.–2009. gadā, 23% – 1990.–1999. gadā, 18% – 2010.–2016. gadā. Jaunākā laika posmā izdoto grāmatu īpatsvars, salīdzinot ar 2015. gadu, ir pieaudzis par 6%. Lielākā daļa no 50 izsniegtākajām grāmatām ir juridisko zinātņu un psiholoģijas grāmatas (attiecīgi – 36 un 22%). Pārējo nozaru pārstāvniecība gan TOP50, gan TOP20 ir neliela.

1. att. LU Bibliotēkas 2016. gada publiskā patapinājuma TOP20 grāmatu sadalījums pa izdošanas gadiem

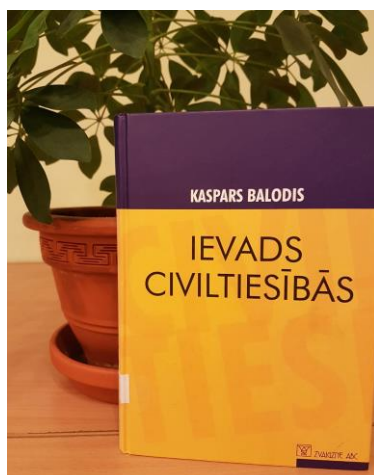
2016. gadā izsniegtāko grāmatu TOP20 sarakstā (1. tab.) ir iekļuvušas 10 grāmatas, kurām ir viens autors, 8 kolektīvās monogrāfijas un 2 rakstu krājumi. No tām tikai viena grāmata ir ārzemēs izdotas grāmatas tulkojums.

1. tabula. 2016. gada publiskajam patapinājumam pieteikto LU Bibliotēkā izsniegtāko grāmatu TOP20

<i>Bibliogrāfiskā informācija</i>	<i>Vieta TOP20</i>		<i>Vietas izmaiņas</i>
	<i>2016.g.</i>	<i>2015.g.</i>	
Balodis, Kaspars. Ievads civiltiesībās. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007. ISBN 9789984404936.	1.	1.	
Anatomija. I daļa: Skelets un muskuļi. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2004, 2010, 2013, 2015. ISBN 9789934180514	2.		
Administratīvais process tiesā. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2008. ISBN 9984731988.	3.	2.	
Reņģe, Viesturs. Sociālā psiholoģija. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002. ISBN 9984225364	4.		
Vide un ilgtspējīga attīstība. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2010. ISBN 9789984840192	5.		
Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2011. ISBN 9789984840192.	6.	8.	
Administratīvā procesa likuma komentāri : A un B daļa / sagatavoja autoru kolektīvs J. Briedes zinātniskajā redakcijā. Rīga : Tiesu namu aģentūra, 2013. ISBN 9789934508042.	7.	3.	
Psiholoģija: kolektīvā monogrāfija. 1. grāmata: Pamatjautājumi - teorijas un pētījumi. Rīga : Zvaigzne ABC, 2015. ISBN 9789934040580	8.		
Ievads pētniecībā : stratēģijas, dizaini, metodes / sastādītāja Kristīne Mārtinsonē. Rīga : RaKa, 2011. ISBN 9789984461557.	9.	5.	
Ruķers, Māris. Fizisko personu datu aizsardzības likuma komentāri. Rīga : SIA "E-Sabiedrības risinājumi", c2008.	10.	10.	
Ruķers, Māris. Personas datu tiesiskā aizsardzība. Rīga : Biznesa augstskola Turība, 2000. ISBN 9984609545.	11.	11.	
Piažē, Žans. Bērna intelektuālā attīstība. Rīga : Pētergailis, 2002. ISBN 9984673596	12.		
Kaļķis, Valdis. Darba vides risku novērtēšanas metodes. Rīga : Latvijas izglītības fonds, 2008. ISBN 9984955869.	13.	17	
Kūle, Maija. Filosofija. Rīga : Zvaigzne ABC, 1998. ISBN 9984171191.	14.	7	
Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2005. ISBN 9984731650.	15.	6	
Zelmene, Māra. Mūzika mazajiem [notis]. Rīga : RaKa, c2006-c2008. 3 grāmatas. ISBN 9984158462 (1).	16.		
Broks, Jānis. Tiesības filosofija : doktrīnas, koncepcijas, diskursi. 2. izd. Rīga : Biznesa augstskola "Turība", c2008. ISBN 9789984828176.	17.	20.	
Arheologu pētījumi Latvijā 2014.-2015. gadā. Rīga : Nordik, 2016.	18.		
Reņģe, Viesturs. Mūsdienu organizāciju psiholoģija. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007. ISBN 9789984379142	19.		
Sengrieķu literatūras antoloģija / sastādītāja Tamāra Fomina ... [u.c.]. Rīga : Zvaigzne, 1990. ISBN 5405004049.	20.	13.	

Nemainīgi jau daudzu gadu garumā **izsniegtāko grāmatu saraksta līderis** ir **Kaspars Baloža grāmata “Ievads civiltiesībās”** (2. att.). Kopumā 2016. gada izsniegtāko grāmatu TOP20 saraksts,

salīdzinājumā ar 2015. gada sarakstu, ir būtiski izmainījies. Tajā ir iekļuvušas 9 grāmatas, kas nav bijušas pagājušā gada TOP20. 2016. gada TOP20 sarakstā uz augšu ir pārvietojušās 3 grāmatas, 2 ir saglabājušas iepriekšējās pozīcijas, bet 6 ir noslīdējušas uz zemākām vietām.

2. att. Izsniegtākā grāmata LU Bibliotēkā 2016. gadā. Foto: Ilze Alekšūne

Nokļūšana vislasītāko autoru vai grāmatu topā vēl negarantē vislielākās atlīdzības saņemšanu. Latviešu rakstnieki konkurē ne tikai savā starpā, bet arī ar popularitāti ieguvušiem ārzemju bestselleru tulkotājiem. Turklāt statistiskajā izpētē par publisko patapinājumu tiek iesaistīta tikai daļa no Latvijā reģistrētajām bibliotēkām un lielāka pārstāvniecība tajā ir publiskajām bibliotēkām.

Izmantotie informācijas resursi

1. Biedrības Autortiesību un komunikēšanās konsultāciju aģentūra. No: Latvijas Autoru apvienība (AKKA/LAA). 2016. gada publiskais pārskats. Rīga, 2017, 12. lpp. Pieejams: http://www.akka-laa.lv/files/akka_laa-gada-parskats-2016.pdf.
2. Kārtība, kādā aprēķina, izmaksā un sadala atlīdzību par publisko patapinājumu: Ministru kabineta noteikumi Nr. 565, 2007. gada 21.augusts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=162311>.
3. Irish PLR annual statements and payments. Available: <https://www.plr.uk.com/allAboutPlr/news/newsArchive2016.htm>.
4. Public Lending Right. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Public_Lending_Right.
5. Swedish Public Lending Right Scheme . Available: http://www.svff.se/html/Meny3_2_eng.html.
6. UK PLR proposed Rate Per Loan. Available: <https://www.plr.uk.com/allAboutPlr/news/newsArchive2016.htm>.
7. The IFLA Position on Public Lending Right (2016). Available: <https://www.ifla.org/publications/the-ifla-position-on-public-lending-right--2016->